

Agata Chabior

Niesystematyczne formy edukacji seniorów w świetle badań

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis nr 5, 267-281

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DR AGATA CHABIOR

Niesystematyczne formy edukacji seniorów w świetle badań

1. Specyfika aktywności edukacyjnej seniorów.

W. Okoń w „Słowniku Pedagogicznym”, określa uczenie się jako proces, w toku którego na podstawie poznania, doświadczenia i ćwiczenia powstają nowe formy zachowania się, działania lub zmieniają formy uprzednio nabyte. Uczenie się jest jedną z podstawowych form działania ludzi obok pracy, zabawy i działalności społeczno-kulturalnej.

W publikacjach andragogicznych wiele miejsca poświęca się możliwościom uczenia się ludzi dorosłych w wieku aktywności zawodowej, ich potrzebom i aspiracjom edukacyjnym. Niewiele natomiast jest w tej dyscyplinie badań nad specyfiką uczenia się ludzi starszych.

Jednym z centralnych zagadnień andragogiki i gerontologii jest określenie granic możliwości uczenia się ludzi w wieku podeszłym i starszym.

W Polsce w latach pięćdziesiątych badania nad plastycznością psychiki człowieka dorosłego prowadził W. Szewczuk. Na ich podstawie zdecydowanie stwierdził, że ludzie dorośli mogą się uczyć w różnych okresach swojego życia.¹

Z. Pietrasiński w rozważaniach nad rozwojem psychicznym i osobowościowym człowieka dorosłego stoi na stanowisku, że zrozumienie uwarunkowań, osiągnięć i zahamowań rozwoju danej osoby wymaga poznania przebiegu jej życia, jego faz i przynależnych każdej z nich zadań rozwojowych. W odniesieniu do późnej dorosłości czyli starości autor pisze: „Sprawność fizyczna i umysłowa jest w tych okresach

¹ W. Szewczuk, Psychologia człowieka dorosłego. Warszawa 1959.

bardzo niejednakowa i przy dobrym zdrowiu oraz aktywnym trybie życia, dopiero po 80 roku życia, a nieraz i później- ustępuje miejsca starczemu zniedołężnieniu. Występują tu też dobrze nam znane różnice osobnicze, dające podstawę do stwierdzenia, że wiek funkcjonalny wielu osób jest znacznie niższy lub wyższy od ich wieku kalendarzowego. Więc nie wiek kalendarzowy, a funkcjonalny wyznacza możliwości rozwojowe, w tym uczenie się ludzi starych.”²

Bardzo interesującą koncepcję uczenia się w starości, chyba najbardziej adekwatnie oddającą swoistość uczenia się ludzi starszych, jak i specyfikę tego okresu życia, stworzyła O. Czerniawska. Mówi w niej o uczeniu jako o stylu życia. W myśl tej koncepcji uczenie się jest procesem trwającym przez całe życie i realizującym się poprzez życie, doświadczenia, styczności, wydarzenia osobiste i społeczne, przez historię życia. Tak rozumiane uczenie się zawiera cztery wymiary: *uczyć się aby poznać, uczyć się aby działać, uczyć się aby żyć wspólnie, uczyć się aby być*. W każdym przypadku uczący się podmiot stanowi centrum edukacji permanentnej. W rozumieniu tej autorki uczenie się to nie tylko uczestniczenie w zorganizowanych formach kształcenia, to przede wszystkim uświadomienie sobie sytuacji edukacyjnych w życiu i przez życie. To otwarcie się na siebie, innych i świat. Uczenie staje się sposobem na życie, stylem. A styl, jak pisze autorka „ (...) to sztuka wyrażania myśli w wyrażaniu siebie.”³ Podsumowując swoje rozważania autorka pisze: „Uczenie się jako styl życia polega na otwartości, gotowości zmiany, aktywności, reinterpretacji przeszłości, własnych doświadczeń, na wędrowaniu drogą życia z otwartymi oczami, wrażliwie i świadomie wobec siebie, innych i świata. Jest odpowiedzią na wyzwanie XXI wieku, w którego świat wejrzemy jako najstarsza generacja, którą francuski pisarz M. Cicurel określa jako „generacją nierdzewną”.

² Z. Pietrański, *Rozwój dorosłych*. (w :) *Wprowadzenie do andragogiki*. Pod red. T. Wujek, Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 1996, s.29.

³ O. Czerniawska, *Uczenie się jako styl życia*. (w :) *Przygotowanie do starości*. Materiały z konferencji gerontologicznej. Łódź 1997, s.19.

Przegląd różnych stanowisk w sprawie możliwości uczenia się ludzi dorosłych, prowadzi do optymistycznego wniosku. Takie możliwości istnieją przez całe życie choć są zróżnicowane i wielorako uwarunkowane całą drogą życiową człowieka.

Literatura gerontologiczna jest stosunkowo uboga w poglądy dotyczące swoistości uczenia się ludzi starszych. Panuje zgoda co do czynników decydujących o złożoności i swoistości tego uczenia się. Wśród nich wymienia się przede wszystkim:

- zróżnicowane doświadczenie życiowe jednostki,
- zainteresowania, potrzeby i motywacja uczących się,
- stan wiedzy i jej struktura,
- opanowane techniki uczenia się,
- przebieg kariery szkolnej i aktywności edukacyjnej w okresie poszkolnym,
- pełnione role społeczne,
- ilość i struktura czasu wolnego,⁴
- oferty edukacyjne kierowane do seniorów ze środowiska lokalnego,
- bogactwo i atrakcyjność tych ofert.

Uczenie się przez starsze pokolenie rozumiane jest dość różnorodnie, najczęściej jako poszerzanie wiedzy praktycznej i teoretycznej. Także jako uczenie się szkolne, to jest osiąganie określonych poziomów wykształcenia formalnego, które rezerwują dla młodych. Uczeniem się dla seniorów jest też poszerzanie doświadczenia życiowego, uczenie się na tle życia. Do ostatniego pojmowania terminu uczenie się, osoby starsze najchętniej odnoszą jako do tego, które jest najodpowiedniejsze dla nich samych. Uczestniczenie w określonych sytuacjach indywidualnych i społecznych, w tym także o charakterze edukacyjnym, w opinii seniorów, daje nie tylko informacje, a przez to poznanie rzeczy, zjawisk i ludzi, ale także wyposaża w określony repertuar zachowań, które pozwalają na umiejętne znalezienie się w sytuacjach trudnych. Dając kontakt z dziejącą się rzeczywistością przynosi rozumienie zachodzących zmian i konieczność umiejętnego adaptowania się do nich.

⁴ Tamże, s.119.

2. Kształcenie systematyczne ludzi w podeszłym wieku.

Najbardziej spektakularnym przykładem placówek prowadzących kształcenie systematyczne ludzi starszych są uniwersytety trzeciego wieku (UTW). W Polsce jako pierwszy powstał Uniwersytet Trzeciego Wieku w Warszawie, na dwa lata po pierwszej placówce tego typu powołanej we Francji. Jego założycielką była prof. H.Szwarc. Powstawanie tych placówek było ściśle związane ze zmianami w strukturze rodziny, sposobie jej życia, jak i trybie zaprzestawania pracy zawodowej. Przechodzenie od modelu rodziny wielopokoleniowej do dwupokoleniowej, od wielodzietnej do małodzietnej, od autorytatywnej do egalitarnej nie sprzyjało zachowaniu tradycyjnie ukształtowanych więzi i stosunków w rodzinie. Nie ułatwiało także utrzymania przez ludzi starszych należytej im pozycji w rodzinie. Sztywny gorset przepisów prawnych określających tryb przejścia na emeryturę, powodował, że ludzie tracili pracę a wraz z nią role zawodowe, kontakty, pozycję społeczną z dnia na dzień. Dla nich samych szybko, a nawet zbyt szybko i nieoczekiwanie. W konsekwencji prowadziło to w wielu przypadkach do trudności adaptacyjnych osób starszych, które coraz częściej były artykułowane społecznie. Stało się to powodem do poszukiwania nowych wzorców życia w starości, które odpowiadałyby aspiracjom coraz lepiej wykształconego społeczeństwa, dawało możliwość wyboru najodpowiedniejszego sposobu spędzania wolnego czasu dla ogromnie zróżnicowanej populacji seniorów. Taką próbę innego, nowego sposobu aktywizacji starszego pokolenia stały się UTW. Słuchaczami UTW są ludzie pomiędzy 55 a 80 rokiem życia. Częściej są to kobiety niż mężczyźni. Tabela nr 1 ilustruje ilość słuchaczy skupionych w UTW w kraju, ich wykształcenie i wiek w roku akademickim 1994/95.⁵

⁵ Tamże, s.42,43.

Tabela nr 1. Liczba słuchaczy UTW, ich wykształcenie i wiek w roku akademickim 1994/95.

Lp.	UTW	Ogółem	W tym																		
			K		M		wykształcenie						wiek								
			Ilość		%		Ilość		%		wyższe		średnie		podstawowe		do 59 lat		60-80		ponad 80
			Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość
1	Białystok	200	164	82	36	18	100	50	94	47	6	3	30	15	166	83	4	2			
2	Częstochowa	223	191	86	31	14	62	28	154	69	7	3	127	57	94	42	2	1			
3	Gdańsk	251	228	91	23	9	80	32	158	63	13	5	98	39	103	41	50	20			
4	Gorzów Wlk.	185	151	82	34	18	67	26	109	59	9	5	65	35	116	63	4	2			
5	Katowice	680	374	55	306	45	299	44	320	47	61	9	244	36	429	63	7	1			
6	Kielce	176	154	88	22	12	63	36	103	59	9	5	61	35	112	63	3	2			
7	Lublin	618	519	84	99	16	253	41	346	56	19	3	105	17	452	73	61	10			
8	Łódź	850	748	88	102	12	399	47	433	51	17	2	68	8	723	85	59	7			
9	Opole	126	100	80	26	20	40	32	52	42	34	26	50	40	68	53	8	7			
10	Poznań	558	502	90	56	10	195	35	256	46	106	19	122	22	427	76	39	7			
11	Rzeszów	136	111	82	25	18	40	30	96	70	-	-	20	15	107	78	9	7			
12	Szczecin	324	294	91	30	9	28	217	67	16	5	32	10	254	78	38	12				
13	Toruń	280	226	81	54	19	44	52	81	28	56	20	102	36	21	74	35	12			
14	Warszawa	849	781	92	68	8	365	43	475	56	8	1	59	7	638	75	152	18			
15	Mokot.Tow.UTW	100	90	90	10	10	55	45	45	45	-	-	13	13	72	72	15	15			
16	Wrocław	240	216	90	24	10	120	50	96	40	24	10	72	30	161	67	7	3			
17	Zielona Góra	368	320	87	48	13	150	41	213	58	3	7	55	15	313	85	-	-			
18	Razem	6164	5169	84	995	16	2523	41	3251	52	359	6	1225	20	4491	72	448	8			

Ogółem w Polsce 6164 osoby w wieku 55-80 lat życia jest słuchaczami UTW. Kobiety stanowią 84,0% tej populacji, mężczyźni tylko 16,0%. Seniorzy aktywnie uczestniczący w zajęciach organizowanych przez UTW legitymują się głównie wykształceniem średnim - 52,0% i wyższym - 41,0%. Z wykształceniem podstawowym jest 6,0% ogółu słuchaczy.

W ponad siedmiomilionowej rzeszy osób starszych z terenu Polski zaledwie 0,1% jest osobami aktywnie uczestniczącymi w formach kształcenia systematycznego, organizowanych przez UTW. Na podstawie danych ilościowych można sądzić, że ten niewielki odsetek słuchaczy UTW jest wynikiem bądź to nie rozbudzonych wśród najstarszych potrzeb edukacyjnych, bądź to niewystarczającej liczby tych placówek. Brak UTW w środowisku życia seniorów powoduje, że mają one niewielki zasięg oddziaływania społecznego. Głównie skupiają osoby starsze z miast, w których UTW został założony i funkcjonuje. Niewielki dostęp do nich mają ci, którzy mieszkają w innych miejscowościach.

Badania prowadzone wśród seniorów województwa świętokrzyskiego, a dotyczące ich działalności kulturalno-oświatowej wykazały, że aktywność edukacyjna seniorów kieleckich przebiegająca w ramach UTW nie stanowi dominującego rodzaju ich działalności edukacyjnej. Świadczy o tym niewielki odsetek słuchaczy kieleckiego UTW. Stanowią oni 2,4% całej populacji osób starszych zamieszkujących Kielce.

Wyniki naszych badań pokazały, że ludzie starsi bardzo rzadko korzystają z systematycznych form kształcenia. Z całej populacji tylko 5 osób co stanowi 2,7% respondentów uczestniczyło w kształceniu formalnym. Z tego jedna osoba to słuchacz UTW w Kielcach, pozostałe cztery to kursanci podnoszący swe kwalifikacje na kursach dla osób na stanowiskach kierowniczych, organizowanych przez Towarzystwo Wiedzy Powszechnej w Kielcach. Słuchaczem UTW w Kielcach była kobieta w wieku 68 lat, emerytka, były pracownik naukowy WSP w Kielcach. Wśród kursantów trzech było mężczyzn,

każdy z nich w przedziale wiekowym 60-64 lata oraz jedna kobieta w wieku 60 lat. Mężczyźni - emeryci podnosili swe kwalifikacje na uprawnienia energetyczne konieczne do wykonywania dodatkowej pracy zarobkowej. Kobieta - rencistka dokształcała się na kursie dla specjalistów do spraw podatków. Zdobyte tą drogą umiejętności zamierzała wykorzystać w pracy, która stanowiłaby dla respondentki dodatkowe źródło utrzymania.

Niski wskaźnik ilościowy seniorów uczących się w omawianych formach wynika z tego, że większość badanych osób starszych kształcenie systematyczne utożsamia z określonymi wartościami instrumentalnymi. Zdają oni sobie sprawę z tego, że formy kształcenia systematycznego, z reguły służyć mają rozwijaniu zdolności i umiejętności zawodowych. W sytuacji braku aktywności zawodowej i nieokreślonych w tej mierze perspektyw na przyszłość, nie artykułują oni konieczności realizacji takich form aktywności edukacyjnej, często uznają ją za bezcelową. Nie dostrzegają w niej możliwości rozwoju osobowościowego, duchowego. Szans na lepsze, bo kształcące, sposoby spędzania czasu wolnego, dobrą starość.

Taki stan rzeczy jest następstwem dwu zjawisk. Niewątpliwie zakres i poziom kształcenia się seniorów w formach zaliczanych do systematycznego związane są z grupą przyczyn subiektywnych, powiązanych z samą osobą starszą i jej biografią. Jak także obiektywnych - potencjale edukacyjnym środowiska życia seniorów.

Czynniki obiektywne łączą się bezpośrednio z działalnością instytucji organizujących pozaszkolne formy kształcenia systematycznego. Ostatnie lata przyniosły dynamiczny rozwój tych instytucji, a kierowana z nich oferta zajęć i możliwości zdobycia kwalifikacji edukacyjnych w swej różnorodności i mnogości jest imponująca. Jednakże ta różnorodność i mnogość właśnie, często przytłacza nawet osoby młode, sprawia trudności w dokonaniu odpowiedniego wyboru. Trudno w niej także znaleźć oferty kierowane tylko do osób starszych, co jeszcze bardziej komplikuje seniorom

korzystanie z tych usług edukacyjnych. Jeśli wziąć także pod uwagę fakt, że za kształcenie w takich placówkach trzeba płacić, to przy uwzględnieniu niełatwej sytuacji materialnej wielu osób starszych, nie trudno będzie zrozumieć nieuczestniczenie w nich starszego pokolenia. UTW kierujące swą działalność tylko do seniorów, funkcjonują głównie w miastach wojewódzkich, swym zasięgiem edukacyjnego i społecznego oddziaływania obejmują tylko osoby starsze mieszkające w tych właśnie miastach. Możliwości osób starszych mieszkających w innych miejscowościach i środowiskach w tym względzie są więc mocno ograniczone.

Czynniki subiektywne łączą się bezpośrednio z brakiem rozbudzonych potrzeb, zainteresowań i postaw edukacyjnych starszego pokolenia. Trzeba jednak pamiętać, że te często kształtowały się pod wpływem biografii osób starszych, uwikłanych w wydarzenia wojenne, polityczne i społeczne zawirowania lat powojennych. Sytuacja społeczno-polityczna na tle której rozgrywały się losy współcześnie żyjących osób starszych, często zmuszała do przerwania edukacji tych osób na poziomie zawodowym, podstawowym i niepełnym podstawowym. Warunkiem przetrwania dla współczesnych seniorów i ich rodzin było zdobycie środków do życia, była praca dająca źródło utrzymania. Jej uzyskanie oznaczało pewną stabilizację. Brak bodźców społecznych, ekonomicznych, osobistych preferencji, aspiracji, zainteresowań i dalekosiężnych celów, a często także brak tradycji rodzinnych, oznaczała także „stabilizację” w sferze edukacji systematycznej, doksztalcaniu i doskonaleniu zawodowym, które stanowiłyby potencjalne źródło postaw edukacyjnych. Ich brak w okresie młodości niesie ich brak także w starości. Bo przecież, jak pisał A. Kamiński, w starości jesteśmy tacy jacy byliśmy w młodości.⁶ Każdy człowiek bowiem nosi w sobie swoją przeszłość, terażniejszość i przyszłość – dodaje O. Czerniawska.⁷

⁶ A. Kamiński, *Studia i ...*, s.306.

⁷ O. Czerniawska, *Edukacja osób Trzeciego ...*, 215.

Starsze pokolenie coraz częściej dostrzegające i rozumiejące konieczność własnego rozwoju, realizuje go znacznie częściej na drodze niesystematycznych form zdobywania wiedzy, samowychowania i samokształcenia.

3. Niesystematyczne formy aktywności edukacyjnej badanych seniorów.

Stowarzyszenie jest grupą ludzi, zorganizowaną i dążącą do realizowania określonych celów, z własną strukturą organizacyjną i funkcjonariuszami, ustalonymi lub usankcjonowanymi sposobami postępowania i zachowania. Przepisy określające działalność stowarzyszeń zawarte są w ustawie „Prawo o stowarzyszeniach”, / Dz. U. Nr 20/ 89 /.

Istnieją różne typy stowarzyszeń:

- lokalne, jak: komitet osiedlowy, rada sołecka, komitet rodzicielski, rada parafialna, itp.;
- ponadlokalne - np. TWP, organizacje tego typu obejmują swoim zasięgiem cały kraj i posiadają swoje centralne organa, w rejonie zamieszkania funkcjonują jedynie koła terenowe tych organizacji;
- organizacje dziecięco-młodzieżowe - np. ZHP;
- stowarzyszenia skupiające ludzi dorosłych i starszych - np. LOK, TPD, ZERiŁ.

Organizacje i stowarzyszenia pełnią różne funkcje założone i rzeczywiste. A.Kamiński wymienia trzy podstawowe: *afiliacyjną* - opartą na zasadzie „sąsiedztwa z wyboru”, *integracyjną* - stanowiącą pomost rodziną a społecznością lokalną, narodem, a wspólnotą ogólnoludzką, *ekspresyjną* - stwarzającą warunki ich członkom do przeżyć i wyrażania upodobań.⁸

Udział starszego pokolenia w działalności stowarzyszeń, związków i innych instytucji społecznych, zwłaszcza lokalnych, jest nie tylko wyrazem aktywności społecznej seniorów. Stanowi też płaszczyznę działalności edukacyjnej, uczenia się na tle życia, uruchamiania działań o charakterze samowychowawczym.

⁸ A.Kamiński, Funkcje pedagogiki społecznej. PWN, Warszawa 1972, s.156-158.

W badanej populacji 183 osób - 59,0% to respondenci należący do określonych organizacji i stowarzyszeń społecznych.

Największym powodzeniem wśród seniorów cieszyły się organizacje kościelne 20,7% wskazań, następnie Związek Kombatantów 18,0% oraz Związek Emerytów i Rencistów 17,5%. Przynależność seniorów do poszczególnych organizacji społecznych, z uwzględnieniem płci ilustruje tabela nr 2.

Tabela nr 2. *Przynależność seniorów do stowarzyszeń i organizacji społecznych, a płeć.*

Lp.	Rodzaj organizacji	Ogółem		Płeć			
				Kobiety		Mężczyźni	
		N=183	%	N=110	%	N=73	%
1	Organizacje kościelne	38	20,7	31	28,2	7	9,6
2	Związek Kombatantów	33	18,0	13	11,8	20	27,4
3	Związek Emerytów i Rencistów	32	17,5	11	10,0	21	28,8
4	PTTK	3	1,5	2	1,8	1	1,4
5	LOK	1	0,5	-	-	1	1,4
6	PCK	1	0,5	1	0,9	-	-
7	Razem	108	59,0	58	52,7	50	68,5

Kobiety najchętniej działały w organizacjach kościelnych - 28,2% oraz Związku Kombatantów - 11,8%. Mężczyźni najliczniej reprezentowali Związek Emerytów i Rencistów - 28,8%, następnie Związek Kombatantów - 27,4%, organizacje kościelne uzyskały w tej grupie wielkość - 9,6%.

Osoby działające w organizacjach kościelnych najczęściej posiadały wykształcenie podstawowe - 25,8%, średnie - 17,0% i zawodowe - 14,6%. Tylko 3,1% respondentów legitymowało się wykształceniem wyższym.

Seniorzy aktywni w Związku Emerytów i Rencistów reprezentowali kolejno następujące poziomy wykształcenia: wyższe i zawodowe po 28,1%, średnie - 21,8%, podstawowe - 9,4%.

Związek Kombatantów najliczniej reprezentowały osoby z wykształceniem podstawowym - 16,1%, średnim i zawodowym po 6,5%, wyższym - 3,2%.

Najbardziej aktywne osoby w stowarzyszeniach i organizacjach społecznych to seniorzy w wieku od 70 do 74 roku życia. Aktywność społeczną można więc uznać za cechę starości sędziwej. Zainteresowanie tym rodzajem aktywności w obu grupach rośnie wraz z wiekiem. Działalność w stowarzyszeniach i organizacjach społecznych, w opinii ludzi starszego pokolenia, jest dla nich istotna przede wszystkim z uwagi na to, że umożliwia i ułatwia kontaktyz ludźmi i orientację w bieżących wydarzeniach społecznych i politycznych, daje poczucie bycia w nurcie spraw aktualnych. Spełnia więc głównie funkcję kompensacyjną, integracyjną i profilaktyczną. Dla osób dopiero wkraczających w wiek starszy, wtedy kiedy jeszcze ciągle w jakimś wymiarze, funkcjonują z okresu aktywności zawodowej kontakty międzyludzkie, a sytuacja zdrowotna pozwala na podejmowanie działań w innych dziedzinach życia, aktywność społeczna nie stanowi formy działalności o tak licznych i ważnych walorach. Izolacja społeczna, zanikanie kontaktów towarzyskich, spotkań przyjacielskich następuje z wiekiem, często na skutek naturalnej konsekwencji starości - śmierci. Wraz z upływem lat coraz to inne osoby odchodzą z kręgu najbliższych przyjaciół i kolegów. Wtedy uruchamianie działalności

w organizacjach i stowarzyszeniach społecznych, często staje się aktywnością rekompensującą, w jakimś sensie, te bolesne straty. Co więcej działalnością, która zaspakaja tak ważne potrzeby psychiczne osób starszych jak; potrzeba przynależności, uznania i akceptacji. Nie bez znaczenia jest też i to, że bycie aktywnym społecznie, w społeczeństwie, które akceptuje aktywność, a odrzuca bierność, daje ludziom starszym pozycję, uznanie i prestiż społeczny. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że dążność do zachowania należytej pozycji rodzinnej i społecznej, zwłaszcza poprzez aktywność pozarodziną, działalność społeczną, znacznie częściej przejawiana jest przez mężczyzn, którym trudniej jest pogodzić się z utratą ról zawodowych i wyznaczaną nimi pozycję społeczną. Badania pokazują jednak, że pozycja społeczna, prestiż, poczucie bycia użytecznym społecznie równie silnie przejawiana jest przez starsze kobiety.

Stowarzyszenia i organizacje społeczne realizują swoje zadania statutowe poprzez określone formy pracy. Można je pogrupować następująco:

- *działalność charytatywna* - realizowana jest na drodze takich form jak, zapomogi pieniężne w wypadkach losowych, zakup opału na zimę, współdziałanie z organami administracji państwowej, samorządowej i organizacjami społecznymi w udzielaniu pomocy socjalnej swoim członkom, pośrednictwo w uzyskiwaniu zatrudnienia i rehabilitacji przez swych członków;
- *działalność rekreacyjna* - to organizowanie wycieczek, ognisk a okazjonalnych zabaw tanecznych;
- *działalność kulturalna* - wyraża się w prowadzeniu przez stowarzyszenia bibliotek, świetlic, organizowaniu imprez kulturalnych z okazji świąt narodowych i lokalnych. Do tradycji należą organizowane dla członków spotkania świąteczne takie jak: wspólny opłatek, spotkania przy jajku wielkanocnym;
- *działalność edukacyjna* - organizacja spotkań z ludźmi różnych profesji, udzielanie bezpłatnych porad prawnych.

To które z realizowanych przez stowarzyszenia formy pracy cieszą się największym powodzeniem wśród ich członków, ilustruje tabela nr 3.

Tabela nr 3. *Uczestnictwo seniorów w pracach stowarzyszeń i organizacji społecznych.*

Lp.	Formy pracy stowarzyszeń	Ilość wyborów	
		Ilość	%
1.	Formy działalności charytatywnej	91	84,3
2.	Formy działalności rekreacyjnej	74	68,5
3.	Formy działalności kulturalnej	69	63,9
4.	Formy działalności edukacyjnej	57	31,1

Najwięcej, bo 84,3% osób angażuje się w działalność charytatywną, organizowaną przez stowarzyszenia i organizacje społeczne. W formach działalności rekreacyjnej uczestniczy - 68,5% członków, a w formach pracy kulturalnej - 63,9%. Działalność edukacyjna cieszy się powodzeniem wśród - 31,1% seniorów należących do określonych organizacji i stowarzyszeń społecznych.

Obliczenia statystyczne nie wykazały istnienia związku między takimi cechami, jak przynależność seniorów do organizacji społecznych, a ich wiek, płeć, wykształcenie oraz sytuacja materialna, zdrowotna i rodzinna.

Ludzie starsi są aktywni społecznie ponieważ upatrują w tej aktywności sposobu na przeżywanie własnej starości, możliwości wypracowania sobie należnej im pozycji i uznania tak społecznego jak i rodzinnego. W działalności tych stowarzyszeń upatrują jednej z możliwości zapewnienia sobie godziwego życia, pogodnej i wartościowej starości. To właśnie przez ten rodzaj aktywności ludzie starsi stwarzają sobie warunki do rozwijania życia koleżeńkiego, towarzyskiego, czynnego udziału w życiu społecznym i kulturalnym.

Z punktu widzenia adaptacji do starości, uczestnictwo w działalności lokalnych organizacji społecznych, ma bardzo duże znaczenie z uwagi na to, że uruchamia zabiegi samowychowawcze seniorów.

Uczestnictwo to prowokuje ćwiczenie siły woli, systematyczności i zdyscyplinowania, dbałości o wygląd zewnętrzny. Rozbudza postawy altruistyczne, wyrażane w chęci „bycia dobrym człowiekiem”, dobrym w sensie społecznym i moralnym. Pod wpływem działalności w organizacjach społecznych, ludzie zaczynają widzieć swoje życie inaczej, nabierają do niego dystansu, potrafią dostrzegać sytuacje, w których należy pomagać innym. Obserwacja wykazuje, że osoby starsze aktywnie społecznie częściej niż osoby nie aktywne, chcą pomagać innym, być przydatnym rodzinie, nie wyrządzać krzywdy innym.

Aktywność społeczna seniorów powoduje, że ich działalność samowychowawcza zaczyna wykraczać poza wymiar „egocentryczny”, „prozawodowy” i ujawniać dążenia ku doskonałości moralno - etycznej, religijnej, a także w wymiarze życia codziennego. Ludzie starsi na miarę swych różnicujących się indywidualnie i społecznie możliwości, są aktywni społecznie, bo aktywność ta stanowiąca „cel” w życiu seniorów, przyczynia się do budowania pozytywnych postaw tych ludzi do starości własnej i innych osób.

Podsumowanie.

W oparciu o przeprowadzone badania można stwierdzić, że seniorzy w przeważającej swej części działalność edukacyjną realizują albo na drodze kształcenia niesystematycznego, albo drogą aktywności samotniczej, obejmującej czytanie, oglądanie telewizji. Kształcenie nieformalne i doświadczenie wyniesione ze styczności społecznych, zmieniają poglądy osób starszych na to wszystko co dotyczy ich życia codziennego, a także rozwija ich potrzeby i aspiracje, sprzyja kontaktom społecznym. Wzmacnia ich

poczucie własnej wartości nadaje życiu sens, pozwalają je uczynić barwnym i atrakcyjnym do końca.⁹

W tej sytuacji wydaje się wręcz konieczne zespalanie ludzi starszych, by mogli sobie wspólnie pomagać w formie różnego rodzaju świadczonych wzajemnie usług. Jest to ważny element aktywizujący życie codzienne osób na emeryturze. Inicjowanie oraz stymulowanie działań samopomocowych, rozumianych w kategoriach pomocy wzajemnej, czyli świadczenia i przyjmowania pomocy, jest jedną z nowoczesnych form aktywizujących życie tej grupy osób, pozwalających na adaptowanie się do odmiennych i często trudnych warunków życia na emeryturze.

Bibliografia:

- ¹ Czerniawska O.: *Uczenie się jako styl życia*. (w:) *Przygotowanie do starości. Materiały z konferencji gerontologicznej*. Łódź 1997.
- ² Kamiński A.: *Dzieła wybrane*. PWN, Warszawa 1978.
- ³ Kawczyńska – Butrym Z.: *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*. Interart, Warszawa 1996.
- ⁴ Okoń W.: *Słownik pedagogiczny*. PWN, Warszawa 1975.
- ⁵ Pietrański Z.: *Rozwój dorosłych*. (w:) Red. T.Wujek, *Wprowadzenie do andragogiki*. Radom 1996.
- ⁶ Szewczuk W.: *Psychologia człowieka dorosłego*. Warszawa 1959.

⁹ Z.Kawczyńska – Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*. Interart, Warszawa 1996.